

Motion till riksdagen

1987/88:N24

av Ivar Franzén m. fl. (c)

med anledning av prop. 1987/88:87 om ny ekonomisk styrning av statens vattenfallsverk m. m.

Sammanfattning

I motionen föreslås – med avslag på prop. 1987/88:87 – att Vattenfall uppdelas, dels i ett nationellt bolag benämnt Vattenfall AB och innefattande de myndighetsfunktioner Vattenfall har, stamlinjenätet och kärnkraftdelen, dels i fem självständiga regionala bolag som övertar all övrig verksamhet inom sitt område.

De regionala bolagen skall vara helt självständiga bolag. De kan då fylla en viktig funktion för den regionala utvecklingen samtidigt som förutsättningar skapas för en mer sund konkurrens mellan de regionala bolagen och övriga "privata" energiproducenter.

Ett särskilt bolag för forskning och utveckling bör också bildas.

I vår motion i anledning av energipropositionen kommer vi att något mera utförligt ta upp hur våra förslag i denna motion påverkar energipolitikens utformning.

Inledning

Den ekonomiska styrningen av Vattenfallskoncernen från statsmakternas sida sker för närvarande framför allt genom

- avkastningskrav på de medel som anvisats över statsbudgeten till affärsverkets investeringar och kapitaltillskott till bolag
- regler för avskrivning och amortering av statskapitalet
- ramar och inriktning av affärsverkets investeringar
- ställningstagande till affärsverkets driftsbudget och bokslut.

Vidare har extra inleveranser av överskott utkrävts av Vattenfall.

Vattenfall har emellertid hävdats att den ekonomiska styrningen från statsmakternas sida måste bli långsiktigare och likvärdig med den som gäller för energiföretag i aktiebolagsform.

Vattenfall har med anledning härav i en särskild skrivelse till regeringen föreslagit nya regler för statsmakternas ekonomiska styrning. Vattenfalls förslag innebar bl. a. att ett förräntningskrav knyts till ett totalt eget kapital inom koncernen. En ökning av Vattenfalls kapital bör vidare ske genom en uppskrivning av koncernens fallrättigheter.

Avkastningskravet föreslås innefatta ränta på statskapital (lån från staten), utdelning på eget kapital och inbetalning av ett belopp motsvarande skatt. Vidare föreslås att statskapitalet skall amorteras enligt en fast amorteringsplan samt att vissa ändringar i reglerna för finansieringen av investeringar genomförs.

Någon regelrätt remissbehandling av Vattenfalls förslag kan knappast anses ha skett. Det är enbart riksrevisionsverket som yttrat sig över förslaget. Svenska kommunförbundet har lämnat vissa synpunkter. Statens energiverk har avstått från att yttra sig över förslaget, vilket är anmärkningsvärt med tanke på förslagets betydelse för utformningen av de ekonomiska styrmedlen på energiområdet.

På uppdrag av miljö- och energidepartementet har dessutom Bohlins Revisionsbyrå granskat Vattenfalls förslag.

Propositionen

I prop. 1987/88:87 behandlas Vattenfalls förslag till ändrad ekonomisk styrning. RRV:s yttrande och Bohlins Revisionsbyrås granskning av förslaget har föranlett regeringen att föreslå vissa justeringar av förslaget från Vattenfall. I huvudsak har dock Vattenfall fått sin vilja igenom.

Propositionens förslag innebär bl. a. att Vattenfall skall få likartade förutsättningar med aktiebolagen vad gäller krav på lönsamhet, tillgång till kapitalmarknaden m. m.

Kortfattat innebär förslagen att statsmakernas ekonomiska och verksamhetsmässiga styrning skall inriktas mot hela Vattenfallskoncernen. Riksdagen skall fastställa årliga, rullande, treårsplaner för investeringar och finansieringar.

Ett nytt förräntningskrav föreslås införas. Det är grundat på det justerade egna kapitalet efter skatt och liktydigt med krav på en tillväxt av det justerade egna kapitalet som statsmakerna rimligen kan kräva.

I propositionen redovisas att värdet av Vattenfalls tillgångar totalt 1986 uppgick till 111 miljarder kronor, varav anläggningstillgångarna är 96 miljarder kronor. Det bokförda värdet är ca 46 miljarder. Det finns således ett dolt övervärde på 50 miljarder kronor. Vattenfallskoncernens kortfristiga skulder och långfristiga lån, inkl. statskapital, uppgår till ca 40 miljarder kronor. Överavskrivningar och obeskattade reserver uppgår till 21 miljarder kronor.

Utgångspunkten för fastställande av lönsamhetsmål bör dock enligt propositionen vara det justerade egna kapitalet. Detta bör enligt föredraganden beräknas så att till det egna kapitalet (50 miljarder kronor) läggs hälften av ackumulerade överavskrivningar och obeskattade reserver (10 miljarder). Det justerade egna kapitalet uppgår således till 60 miljarder kronor.

Vidare föreslås att ett soliditetsmål skall fastställas. Ett företags kapital består av det egna kapitalet och av lånat kapital. Soliditeten utgörs av kvoten mellan det justerade egna kapitalet och företagets totala kapital.

Det skall enligt förslaget ankomma på regeringen att fastställa förräntningskrav och soliditetsmål samt årsbokslut och utdelning. Vidare fastställs en motsvarighet till den statliga skatten för bolag på den verksamhet som

bedrivs även inom affärsverket och inlevereras till statsbudgeten. Skatten skall vara lika stor som utdelningen till ägaren. Föredraganden anger som lönsamhetsmål 3,4 % real förräntning på justerat eget kapital. 1991 beräknas Vattenfall behöva ett överskott på 5,3 miljarder kronor för att klara avkastningskravet. Utdelning och skatt bedöms 1991 till vardera 1,1 miljarder kronor.

Sammantaget ger de föreslagna förändringarna något bättre förutsättningar för en sund konkurrens och utveckling av energimarknaden. Förslagen är dock enligt vår mening långt ifrån tillräckliga för att nå den balanserade och diversifierade energimarknad som vi eftersträvar. Vi anser också att riksdagens möjligheter att ha ett bestämmande inflytande över energipolitiken minskar med den utformning propositionen fått med hänsyn till den dominerande roll som Vattenfall har med nuvarande organisation. Med vårt förslag skulle statsmakterna få betydligt större möjligheter att reellt påverka energipolitikens inriktning.

Vi vill även i detta sammanhang påtala det anmärkningsvärda i att regeringen förelägger riksdagen en proposition som behandlar den ekonomiska styrningen av Vattenfall några få veckor innan den aviserade energipropositionen skall presenteras. Detta innebär betydande svårigheter att på korrekt sätt behandla de förslag som läggs då förändringen av den ekonomiska styrningen av Vattenfall måste sättas in i sitt totala energipolitiska sammanhang. Motivet från regeringens sida att hantera frågan på detta sätt är oklart. De föreliggande förslagen innebär i händelse av riksdagens bifall att en viss prisökning på all el kommer att ske på grund av att Vattenfall är prisledande. Detta ökar vinstutrymmet för de privata kraftbolagen och kan möjligen ses som ett försök att blidka dessa inför kommande, i dagsläget för riksdagen ej kända, förslag på det energipolitiska området.

Vi vill i detta sammanhang förutskicka att vi återkommer – i samband med att energipropositionen presenterats – med vår syn på vilka faktorer som bestämmer prisnivån för el och i vilka former avgifter och skatt på el bör tas ut. Målsättningen måste vara att de ökade intäkterna, som blir följden av de skärpta kraven från statens sida på en ökad räntabilitet på genomförda investeringar m. m. utnyttjas för och anpassas till strävandena att förändra energisystemet mot en effektivare energianvändning och utnyttjande av i huvudsak förnybar och miljövänlig inhemsk energi.

Tidigare riksdagsbehandling

Vattenfalls organisation och verksamhet har vid upprepade tillfällen tidigare varit föremål för riksdagens behandling. Vattenfall har nyligen fått en ny organisation.

Vi vill i detta sammanhang erinra om att vi föreslagit en decentralisering och effektivisering av Vattenfalls verksamhet genom en uppdelning av Vattenfall i fyra bolag för att bl. a. skapa förutsättningar för försäljning av vattenkraftsaktier. Våra tidigare förslag innebar att vind- och vattenkraftsproduktion sammanfördes i ett bolag. Vidare föreslog vi att kärnkraftsdelen inom Vattenfall tillsammans med stamlinjenätet, värmeproduktionen och forsknings/utvecklingsarbete skulle utgöra tre fristående bolag.

Den av oss föreslagna uppdelningen skulle bl. a. innebära att ett konkurrensförhållande skapas mellan elproduktion baserad på förnybara energislag resp. bränslen. Detta skulle i sin tur medföra att kondenskraften måste konkurrera på egna meriter utan kapitalstöd från billig vattenkraft. Enligt vår mening kan en uppdelning skapa bättre förutsättningar för sunda konkurrensförhållanden på energimarknaden mellan olika energislag och energiproducenter, med en effektivare produktion och distribution av energi som en positiv effekt.

Centern har också under många år drivit frågan om vattenkraftens regionala betydelse och vikten och rättvisan i att återföra delar av vattenkraftens värde till berörda kommuner och regioner. Vi har bl. a. föreslagit att ett särskilt energibolag skulle bildas i Norrbotten. Kraftproduktionens stora värde utgör också motiv för att ge verksamheten en regional förankring.

Vattenfalls nuvarande organisation och roll

Vattenfall svarar i dagsläget för ungefär hälften av elproduktionen och därmed en dominerande roll för pris- och konkurrensförhållandena på energimarknaden. Enligt vår mening måste olika vägar prövas som dels skapar förutsättningar för en mer balanserad och ett rimligare konkurrensförhållande på energimarknaden, dels tillgodoser berättigade lokala/regionala krav och såsom vi föreslagit i annat sammanhang 1 öre/kWh av de intäkter som vattenkraftsproduktionen ger återförs till de regioner och kommuner där den produceras.

Vattenfalls nuvarande organisation framgår av bifogade diagram (bil. 1). Vattenfall har i dagsläget en regional organisation som ger förutsättningar för att skapa en produktionsstruktur som tillgodoser de ovan redovisade målsättningarna samt kan skapa en sund konkurrens på energimarknaden och en bättre regional förankring.

En sammanvägning av ekonomiska, regional- och energipolitiska intressen innebär således att våra tidigare förslag till förändrad organisation för Vattenfall nu utvecklas och uppdelningen av Vattenfall sker genom att fem självständiga regionala bolag bildas – dvs. Vattenfalls regionala organisation bör utnyttjas vid en uppdelning.

Centerpartiets förslag

I likhet med tidigare förslag anser vi att det måste finnas ett nationellt bolag – benämnt Vattenfall AB – som svarar för driften av stamlinjenätet och alla de myndighetsfunktioner som i dag ligger på Vattenfall. Med hänsyn till de fattade avvecklingsbesluten bör kärnkraftsdelen läggas inom det nationella bolaget. Därmed får detta bolag ungefär samma utformning och uppgifter som det vi i tidigare motioner kallade för Kärnstambolaget.

I övrigt bör dock med de ovan angivna utgångspunkterna uppdelningen genomföras i syfte att de nuvarande regionala enheterna VATTENFALL Norrbotten, Mellersta Norrland, Mellansverige, Östsverige och Västsverige blir självständiga bolag. Dessa bolag övertar all vattenkraft, distributionsanläggningar, värmeanläggningar och övrig Vattenfallsverksamhet inom sitt

område. exkl. kärnkraftverken. De regionala bolagen kan äga andelar i kärnkraftverken, men också välja att efter behov köpa elström per kontrakt eller via kraftbörsen.

Mot. 1987/88
N24

De regionala bolagen skall vara helt självständiga bolag och kommer att fylla en viktig funktion i den regionala utvecklingen samtidigt som det skapas en sund konkurrens mellan såväl de regionala bolagen som övriga "privata" energiproducenter.

Detta belyses i bil. 2-5, där bl. a. redovisas elproduktionens fördelning mellan de regionala bolagen och andra större energiproducenter och ekonomiska förhållanden för såväl Vattenfall som övriga stora kraftföretag.

Det finns vidare inom Vattenfall i dag en omfattande forsknings- och utvecklingsverksamhet. Denna verksamhet bör såsom vi tidigare föreslagit hållas samman i ett FoU-bolag. Formerna för finansiering av FoU-bolaget kommer vi att ta upp i vår energipolitiska motion. Bolaget måste dock kunna utvecklas på egna meriter genom att i konkurrens sälja forsknings- och utvecklingstjänster.

Lönsamhetskraven för de olika bolagen kan frånsett FoU-bolaget vara i den storleksordning som föreslås i propositionen, men bör inte fastläggas av regering eller riksdag utan uppstå som en följd av att verksamheten bedrivs på marknadsmässiga villkor. För bolagens sunda utveckling krävs en vinstnivå i ungefär den storleksordning som anges i propositionen. Genom ökad konkurrens skall denna lönsamhet i första hand uppnås genom effektivare bedriven verksamhet och i mindre omfattning genom prishöjningar.

Vårt förslag innebär vidare att företagen får en form som innebär att några särskilda regler för beräkning av skatt m. m. inte behöver utformas. Detta skulle innebära en avsevärd förenkling i förhållande till föreliggande förslag.

Möjligheter bör även öppnas för aktieförsäljning i särskild ordning som syftar till att göra vattenkraftsaktierna till "folkaktier". Målsättningen måste vara att sprida ägandet och skapa ett brett folkligt och regionalt förankrat ägande. Det kan därför krävas spärregler som förhindrar att dominerande aktieposter kan samlas i en ägares hand.

Med anledning av vad som ovan anförts bör därför riksdagen avslå prop. 1987/88:87 om ny ekonomisk styrning och begära ett nytt förslag enligt de riktlinjer som ovan redovisats. Det är också enligt vår mening nödvändigt att en förändrad elproduktionsstruktur med den påverkan den har på elprisutveckling m. m. anpassas till de energipolitiska riktlinjer som avses läggas fast under våren. Regeringen bör därför snarast återkomma till riksdagen med ett reviderat förslag.

Hemställan

Mot. 1987/88

N24

Med anledning av vad som ovan anförts hemställs

att riksdagen beslutar avslå proposition 1987/88:87 om ny ekonomisk styrning av Vattenfall och begär ett nytt förslag i enlighet med de riktlinjer som redovisats i motionen.

Stockholm den 2 mars 1988

Ivar Franzén (c)

Börje Hörnlund (c)

Per-Ola Eriksson (c)

Elving Andersson (c)

Ingvar Karlsson (c)

i Bengtsfors

Kersti Johansson (c)

Jan Hytting (c)

Rosa Östh (c)

Görel Thurdin (c)

KONCERNSTABER

S	PLANERING
U	UTVECKLING O. MILJÖ
E	EKONOMI
O	PERSONAL
I	INFORMATION

HUVUDENHETER

A	ADMINISTRATIV SERVICE
AS	Stab
AD	Vattenfall Data
AE	Ekonomi
AJ	Juridik
AK	Kontors- och fastighetsdrift
AP	Personel och organisation

B	KONSTRUKTION OCH BYGGANDE
BS	Stab
BE	Energisystem
BM	Inköp och materielservice
BK	Vattenkraft
BL	Kraftledning
BT	Transmission
BY	Byggproduktion

P	ELPRODUKTION
PS	Stab
PD	Produktions- och driftledning
PK	Kärnkraft
PU	Prod teknisk utveckling
PF	Forsmarksverket
PR	Ringhalsverket
PV	Värmekraftverken

M	ENERGIMARKNAD
MA	Administration
MO	Teknik
ME	Marknad
MB	Beredskap
MR	Proj. Rationell energianvändn.
ML	Region Norrbotten
MN	Region Mellersta Norrland
MA	Region Mellansverige
MK	Region Östsvrige
MT	Region Västsvrige
MG	Trollhätte Kansverk

GD

Z KONCERNREVISION

Vattenkraftbolag
Värmekraftbolag
FKA, SKB, AKU

Vattenfall
Energiverksgrupp AB
(VEAB)

SWEDEGAS AB

Västgas AB
Sveegas AB
Östgas AB
Mittgas AB

SWEDPOWER AB

Jämförelse med Vattenfall

Mot. 1987/88

N24

Bilaga 2

Nedan redovisas vissa jämförelser mellan å ena sidan Vattenfall (koncernen), som svarar för ca 50 % av den svenska elkraftsproduktionen, och övriga företag inom samkörningsgruppen enligt ovan exkl. Stora Kraft (här kallade "Företagsgruppen") å den andra sidan, vilka tillsammans svarar för 40—45 % av landets elproduktion.

a. Storlekstal år 1986

	Vattenfall	Företagsgruppen
Anläggningarnas beräknade reala värde	Mkr 96 514 ¹	50 461
Balansomslutning	Mkr 61 795	28 865 ⁴
Justerat nominellt eget kapital	Mkr 40 116 ²	9 583
Dolda reserver	Mkr 51 212	34 722
Justerat reallt eget kapital	Mkr 91 328 ²	44 305
Kraftomsättning ³	GWh 73 100	61 902
Försäljning ³	Mkr 14 133	11 045

¹I Vattenfalls reala värde för anläggningarna ingår bl. a. stamlinjenätet m. m. med närmare 20 000 Mkr.

²Nominellt eget kapital: Verkskapital och eget kapital enligt balansräkning samt 50 % av obeskattade reserver. I det justerade reala egna kapitalet tillkommer dolda reserver i elproduktionsanläggningar. Vattenfalls egna kapital enligt balansräkning innehåller ackumulerade överavskrivningar utan latent skattebelastning. Reduceras dessa enligt praxis till hälften blir det justerade nominella egna kapitalet 31 920 Mkr. och det justerade reala egna kapitalet 83 132 Mkr.

³Viss dubbelräkning föreligger, vilket emellertid inte torde påverka storleksordningarna i någon avgörande grad.

⁴Beträffande Gräningeverken ingår endast kraftföretagets andel (proportionerad).

Fordelning av elproduktion mellan de regionala bolagen och andra större energiproducenter 1987

Mot. 1987/88
N24
Bilaga 3

Bolag	El prod. (GWh) exkl. kärnkraft
Vattenfall Norrbotten	2 203
Vattenfall Mellersta Norrland	848
Vattenfall Mellansverige	211
Vattenfall Östsvrige	15 927
Vattenfall Västsvrige	12 864
Summa vatten- och varmekraft	32 503
kärnkraft	39 349
övrig kraft	1 698
Summa Vattenfall	73 100
Sydkraft	24 500
Uddeholm	400
Bakab	7 500
Gullspång	4 400
Gräningeverken	3 200
Krångede	5 000
Stora Kraft	7 500
Summa övriga företag	9 400
Summa totalt	61 900

Reala marknadsvärden 1986 för vissa större kraftföretag

(Källa Bohlén)

Mot. 1987/88

N24

Bilaga 4

Vid beräkningen av reala marknadsvärden har företagens justerade nominella värden enligt a ovan tillagts även upplösta dolda reserver i elproduktionsanläggningar, såväl egna som andelar i intressebolag:

Belopp i Mkr

Företag	Justerat nom. eget kapital enl. ovan	Upplösning av dolda reserver	Justerat eget kapital = Före- tagets reala värde 1986
Sydkraft	3 787	11 694	15 481
Stockholm Energi	1 482	5 633	7 115
SEV	850	2 383	3 233
Uddeholm	349	859	1 208
Båkab	1 339	5 336	6 675
Gullspång	513	4 051	4 564
Skellefteå Kraft	209	2 358	2 567
Gräningsverken (kraftföreelsen)	1 054	2 408	3 462
Summa	9 583	34 722	44 305
Vattenfall	40 116	51 212	91 328

Verksamhetsområden (skiss)

De icke markerade områdena täcks huvudsakligen av Vattenfall.

Mot. 1987/88

N24

Bilaga 5

